

ام المؤمنین خدیجہ (س)

ریشہ شجرہ طیہ

www.ketab.ir

مؤلف: مریم ولدان

سر ششہ	: ولدان، مریم، ۱۳۴۵ -
عنوان و نام پندآور	: (ام المؤمنین خدیجہ (س) : ریشہ شجرہ طیبہ/ مولف مریم ولدان.
مشخصات نشر	: تہران: بنیان باور، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاہری	: ۱۷۴ ص.
شابک	: 978-622-9928-95-0
صفحہ فہرست نویسی	: فیبا
موضوع	: خدیجہ (س) بنت خویلد، ۴۸ - ۳ قبل از ہجرت.
موضوع	: محمد (ص)، پیامبر اسلام، ۵۳ قبل از ہجرت - ۱۱ ق. -- زنان (همسر)
موضوع	: Muhammad, Prophet -- Wives
موضوع	: زنان مقدس مسلمان
موضوع	: Muslim women saints
زبان دی کنگ	: ۱۳۹۱ الفبا و ۲/ BP۲۶
رزدہ بندی	: ۲۹۷/۹۷۲۲
شمارہ کتابی ملی	: ۵۲۱۲۴۴۰

انتشارات بنیان باور

عنوان: ام المؤمنین خدیجہ (س)، ریشہ شجرہ طیبہ

مؤلف: مریم ولدان

ناشر: بنیان باور

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۹۲۸۹-۵-۰

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخہ

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۷

فهرست مطالب

مقدمه ۱۳

فصل اول

مبانی و تعالیم ۲۱

مقدمه ۲۳

منابع توصیفی اثر ۲۴

تعاریف و مفاهیم ۲۹

فصل دوم

امهات المومنین از دیدگاه قرآن ۳۲

مقدمه ۳۴

تعریف ام المؤمنین ۳۶

امتیازات پیامبر در امر ازدواج ۳۷

گسترش اسلام ۳۸

شان بخشی به زنان ۳۹

آزادی اسیران ۴۰

نجات زن و جلوگیری از غلتیدن وی در دامن بستگان مشرک و کافر ۴۱

اصلاح قوانین ۴۱

قرآن و ام المؤمنین (شان نزول آیه ۶ احزاب) ۴۲

۴۵	 امهات المؤمنین از دیدگاه شیعیان
۴۵	 بحث ظهار و امهات المؤمنین
۴۷	 حرمت امهات المؤمنین
۴۹	 احترام و شأن امهات المؤمنین
۵۰	 اولی بودن پیامبر و امهات المؤمنین
۵۱	 امهات المؤمنین از دیدگاه اهل سنت
۵۱	 محمد بن ادریس شافعی
۵۲	 حسین بن مسعود بغوی
۵۲	 ابن عربی مالکی
۵۳	 ابن زمنین
۵۳	 جلال‌الدین سیوطی
۵۳	 ابومنصور ثعالبی
۵۴	 علی بن احمد ابوالحسن واحدی
۵۴	 محمد بن مفلح مقدسی
۵۵	 ابوجعفر نحاس
۵۵	 نتیجه گیری

فصل سوم

۵۷	 امهات المؤمنین از منظر روایات
۵۹	 مقدمه
۶۰	 مصادیق امهات المؤمنین
۶۲	 گذری بر احوالات همسران پیامبر (ص)

۶۲	حفصه.....
۶۲	ام حبیبه.....
۶۳	سوده بنت زمعه.....
۶۳	زینت بنت جحش.....
۶۴	زینب "الهلال".....
۶۴	یمونہ.....
۶۴	جویریہ.....
۶۵	صفیه.....
۶۵	شرحی بر زندگی و احوالات همسران تأثیر گذار پیامبر (ص).....
۶۵	خدیجه کبری (س).....
۶۸	خدیجه کبری (س) در آینه روایات.....
۷۵	شرحی بر زندگی و احوالات امسلمه.....
۷۸	امسلمه در آینه روایات.....
۸۰	شرحی بر زندگی و احوالات عایشه.....
۸۳	عایشه در آینه روایات.....

فصل چهارم

مستشرقین و تعدد زوجات پیامبر (ص): شرحی بر دیدگاه خاورشناسان در مورد

۸۸	تعدد زوجات پیامبر.....
۹۰	مقدمه.....
۹۳	مستشرقین و فلسفه تعدد زوجات پیامبر اکرم (ص).....
۹۳	نگرش‌های مثبت.....

نگرش های منفی	۹۵
نقد و پاسخ به شبهات مستشرقین	۹۸
دلایل عقلی	۹۸
دلایل نقلی	۱۰۴

فصل پنجم

امهات " و منن و تاثیر ایشان بر روند سیاسی و اجتماعی اسلام	۱۱۲
مقدمه	۱۱۴
شرحی بر جایگاه سیاسی عبادی حضرت خدیجه (س)	۱۱۴
اقدامات خدیجه کبری (س) در یاری و دفاع از اسلام	۱۱۷
خدیجه (س) و محاصره اقتصادی	۱۱۹
شرحی بر اقدامات امسلمه در حمایت از اسلام	۱۲۵
ام سلمه و سقیفه	۱۲۵
ام سلمه و امور سیاسی	۱۲۶
ام سلمه و فاطمه زهرا (س)	۱۳۱
ام سلمه و ماجرای فدک	۱۳۵
ام سلمه و عایشه	۱۳۹
شرحی بر اقدامات سیاسی عایشه در دوره ابوبکر	۱۴۸
عایشه و حضرت علی (ع)	۱۵۱
عایشه و جنگ جمل	۱۵۳
سخن پایانی	۱۶۵
منابع و مأخذ	۱۶۷

مقدمه

در آیات قرآن کریم در روکرد بازخوانی به زنان پیامبر اسلام مشاهده می‌شود، گاهی ستایش‌شده و گاهی نشانه نکوهش قرار گرفته‌اند. قرآن کریم، همسران پیامبر اسلام را مادران مؤمنین نامیده است، این برگداشت دربرگیرنده همه همسران آن حضرت می‌گردد اگرچه در هنگام حیات ایشان این جهان رفته باشند. قرآن هم‌نشینی با پیامبر را مایه بالا رفتن جایگاه آن‌ها دانسته و احسان و ویژگی‌های ویژه‌ای برای آن‌ها قائل شده است؛ چنانکه برای اعمال نیک آنان پاداش در پندار گزینش کرده است و ازدواج با ایشان را پس از پیامبر برای دیگران ممنوع کرده است. به‌هرروی در برخی دیگر از آیات قرآن، پاره‌ای از همسران پیامبر نشانه نکوهش قرار گرفته‌اند؛ خواسته بی‌جای آن‌ها، ریشخند کردن و نمایان کردن راز، از نکته‌هایی است که به دست برخی از همسران پیامبر رخ داده و مورد نکوهش آیات قرآن قرار گرفته است. این سخن نشان می‌دهد که نیکی‌ها و امتیازات مینوی آن‌ها وابسته به پارسایی و فرمان‌بری از خدا و رسول است؛ و در غیر این صورت، همسری پیامبر اثری برای آن‌ها ندارد. بررسی روایات فریقین و تاریخ صدر اسلام نیز نشان می‌دهد که برخی از همسران پیامبر مرتکب اعمالی برخلاف شأن همسری پیامبر شده‌اند؛ بی‌ادبی نسبت به پیامبر، شهادت

دروغین علیه حضرت فاطمه در پیشگاه خلیفه، حسادت به مقام حضرت خدیجه و نیرنگ علیه یکدیگر، از نکته‌هایی است که در تاریخ ثبت شده است. خصوصاً مخالفت‌های عایشه با امیرالمؤمنین و آتش افروزی جنگ جمل به دست عایشه، نشان می‌دهد که همه همسران پیامبر را نمی‌توان دادگستر دانست. برآیند این بررسی آن است که امهات المومنین، دودسته هستند: پاره‌ای از همسران پیامبر تا آخر در اطاعت خدا و رسال به سر برده و مصداق ستایش‌های قرآنی هستند؛ وانگهی دسته دیگر از فرمان‌بری خدا و رسول بیرون شده و با اعمال ناشایست، خود را مصداق نکوهش‌های قرآن ساخته‌اند.

این کتاب به بررسی آیات تبط با ام‌المؤمنین در قرآن پرداخته و اشاره خواهد کرد که حتی اگر همه آثار تاریخی را بر زبان پیامبر (ص) جاری و ساری بدانیم، بازهم این تشبیه فضیلتی برای آن‌ها به دنبال خواهد داشت، چون مادران مؤمنین عده‌ای از انسان‌های عادی و معمولی هستند که مثل سایر مردم باید برای کسب رضای خدا تلاش کنند، پس زنان پیامبر (ص) هم که در آیه مذکور به مادران مؤمنین تشبیه شده‌اند برای کسب رضای خدا و مقام و منزلت نزد و باز به فکر تقوای الهی و تلاش و کوشش برای این امر باشند و الا صرف موصوف شدن به این صفت فضیلتی برای آن‌ها محسوب نمی‌شود. نکته مهم دیگر این که علمای اهل سنت، آیه تطهیر را مربوط به همسران پیامبر (ص) می‌دانند، این در حالی است که در صحیح مسلم چنین آمده است که وقتی آیه شریفه نازل شد: «إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا» رسول اکرم (ص)، علی و فاطمه و حسن و حسین را

زیر عبايي ماني قرار داد و فرمود: «هؤلاء اهل بيتي»^۱ اين امر، نشانگر آن است که اگر غير از اين ها، اهل بيت پيامبر اکرم (ص) بودند، پيامبر اکرم (ص) قطعاً آن ها را زير عباي خود قرار مي داد؛ همچنين ترمذی در صحيح خود، آورده است، ام المؤمنین، ام سلمه مي گوید، وقتی که آيه تطهير نازل شد، پيامبر اکرم (ص)، علي و فاطمه و حسن و حسين را زير عباي خود قرار داد، رفتيم جلو و عرض کردم: «و انا معهم يا رسول الله؟ قال: انت علي مکانک و انت ايلي خير.» آيا من هم جزء اهل بيت هستم. حضرت فرمود: خير، ولي تو هم آدي حوبي هستي.^۲ همچنين در کتاب صحيح مسلم از زيد بن ارقم صحابي نقل مي کنند که از او پرسيدند: «مراد از اهل بيت چيست و آيا زنان پيامبر اکرم (ص) هم جزء اهل بيت هستند يا خير؟ ايشان فرمود: لا و ايم الله ان المرأة تكون مع الرجل العصر من الدهر، ثم يدلفهم فترجع إلى أبيها و قومها.»^۳

در فصل بعدی و در راستای بررسی امفان المؤمنین در روایات به این موضوع اشاره می شود که رسول اکرم (ص) تا سن پندباه سالگی که آخر کمال نیروهای طبیعی انسان است با بانویی که از او پانزده سال سالم تر بود؛ و در سن شصت و پنج سالگی وفات نموده، می زیسته است و در همه این مدت با عیج بانوی، بگری وصلت فرموده و پس از وفات این بانو نیز با بانوی سالمند دیگری ازدواج کرده است. پيامبر با چنین زندگانی زناشویی در مکه بود تا اینکه به شهر مدینه هجرت نمود. و مسئولیت سنگین اداره کردن جامعه مسلمانان بینوای آن روز را به عهده گرفت. در آن زمان که مردان مؤمن آواره از وطن و تهی دست به نزد ايشان می آمدند، گاهی تعدادشان

۲. کاظم مدیر شانهی، علم الحديث، قم: دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۸۱، ص ۱۱۲.

۳. علی نصیری، آشنایی با جوامع حدیثی شیعه و اهل سنت، قم: انتشارات جامعه المصطفی العالمیه، ۱۳۸۸، ص ۹۸.

۴. همان، ص ۱۲۳.

نزدیک به هشتاد نفر می‌رسید و در صفه مسجد پیامبر می‌زیستند؛ در چنین زمانی زنان مسلمانی پیدا می‌شدند که سرپرست خود را در جنگ‌های مسلمانان با مشرکین، یا در غیر آن از دست‌داده و راه بازگشت به خاندان پدری خود را نیز نداشتند، چه خویشان خود را کافر و دشمن خدا و رسول و نجس می‌دانستند و خود این جریان‌ها، در جامعه‌ای می‌گذشته است که اساساً وجود زنان را بار سنگین می‌دانستند، زیرا پدران از بیم روزی دادن ایشان و برای سبک‌باری خود، دختران خود را زنده‌به‌گور می‌کردند. در جنگ با رسول خدا نیز برای شکست او پیشنهاد طلاق دختران او را می‌دادند.^۱ در چنین روزگار صعبی پیامبر نه برای شهوات دنیوی که صرفاً برای نجات چنین زنانی اقدام به ازدواج می‌نمودند، در این فصل هم چنین روایات مربوط به تاثیرگذارترین همسران پیامبر از جمله خدیجه کبری (س)، ام سلمه و عایشه نیز به تفصیل مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

در فصل چهارم این پژوهش و ذیل بحث ازدواج‌ای پیامبر از نظر مستشرقین به این مهم اشاره خواهد شد که نگرش مستشرقان و تحلیل آن‌ها نسبت به ازدواج پیامبر را به‌طور کلی می‌توان به دودسته نگرش‌های مثبت و منفی نسبت به این موضوع طبقه‌بندی نمود. در کلام برخی از این مستشرقین نسبت به ازدواج‌های رسول خدا (صلی‌الله) چیزی از قداست ایشان کم نمی‌کند بلکه، با این ازدواج‌ها نیز قداست می‌دهد؛ «ماریل شیمل» معتقد است که: «اغلب فراموش می‌کنیم که محمد بیشترین بخش عمر خود را با یک همسر و آن‌هم با خدیجه‌ای به سر برد که ۲۰ سال از او

۱. علامه سیدمرتضی عسکری، نقش عایشه در تاریخ اسلام، ترجمه عطاءمحمد سردارنیا، بی‌جا: مجمع علمی

اسلامی، ۱۳۶۲، ج ۱، ص ۶۹.

بزرگ‌تر بود.^۱ وی درجایی دیگر نیز چنین می‌نویسد که: «ازدواج‌های چندگانه پیامبر، نه تنها دلیل بر ضعف او در برابر نفس نیست، بلکه نشانه‌ی فطرت سروری اوست. پیامبر قدیسی نیست که از دنیا کنار گرفته باشد، محمد (صلی الله) بدین طریق زندگی دنیویان را قداست بخشید.»^۲ بدین سان، از نظر بعضی اندیشمندان غربی نه تنها ازدواج‌های پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خاطر شهوترانی و هوا و هوس نبوده است، بلکه علت آن را باید در مقاصد عالی و اهداف تبلیغی، اسلامی و انسانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) جستجو کرد. در بخش نگرشهای منفی نیز اشاره شد که در کنار تفاسیر مثبتی که در مورد پیامبر اکرم (ص) از ناحیه شرق شناسان مطرح شده است، برخی از تحلیل‌های علمی و پژوهشی نیز درصدد مخدوش نمودن شخصیت پیامبر برآمده‌اند؛ چنان‌که در برخی از متون، آن‌ها چنین آمده است که: «نگاه کنید! محمد که در مکه مردم را به قناعت و زهد ترویج و گذشتن از لذایذ این جهان ناچیز می‌خواند، مردی شهوت‌پرست شده که دیدن زنان اختیارش را از کف می‌برد و با آنکه سه زن در خانه داشت، باز هم سه زن گرفت و این هم اکتفا نکرد و بعد از آن‌ها نیز سه زن دیگر گرفت. به گرفتن زنان بی‌شوهر قناعت نکرد، به زینب دختر جحش که در قید ازدواج زید بن حارثه آزاد شده او بود، دل بست؛ برای آنکه یک روز در غیاب زید به خانه او گذشت و زینب از او استقبال کرد در آن هنگام زینب لباسی پوشیده بود که جمالش را آشکار ساخت و در دل محمد کارگر شد به این جهت گفت: «سبحان مقلب القلوب» و هنگام بیرون رفتن این عبارت را تکرار کرد. زینب آن را

۲. آنه ماری شیمل، محمد رسول خدا، ترجمه: حسن لاهوتی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۹۰، صص

بشتید و آثار عشق را در چشمان او بدید. بر خویشتن بیالید و آنچه را شنیده بود، به زید گفت. زید به فوریت پیش پیغمبر رفت و اظهار داشت که حاضر است زن خود را طلاق گوید. پیغمبر بدو گفت: زن خود را نگهدار و از خدا بترس، ولی زینب پس از آن با زید نساخت و ناچار او را طلاق داد محمد از گرفتن او خودداری کرد، ولی دلش بدو مشغول بود تا این آیه ۳۷ سوره احزاب نازل شد؛ در این موقع، پیغمبر او را به زنی بگرفت و آتش عشق خود را فرو نشانید. این چه پیغمبری است؟... چگونه چیزی را که برای دیگران حرام کرده، بر خود روا می‌سازد؟ چرا قانونی را که می‌گوید خدا بر او فرستاده امانت نمی‌کند؟ چرا این قدر زن می‌گیرد و حرم‌سرایی به وجود می‌آورد.

در فصل پنجم نیز تأثیرات سیاسی و اجتماعی خدیجه کبری، ام سلمه و عایشه پرداخته خواهد شد، در خصوص خدیجه کبری (س) به این موضوع اشاره شد که خدیجه (س) به اهداف پیاپی و اگر چه کاملاً ایمان داشت و در رسیدن به آن هدف مقدس از هیچ‌گونه کوشش و زحمتی دریغ نداشت. این همسویی، همگامی و همراهی خدیجه (س) با پیامبر اکرم (ص) مول شخصیت و وجاهت ذاتی خود آن حضرت است نه صرف زندگی با یک نفس قدسی، زیرا نمونه‌های نقض آن در تاریخ بسیار است. در کنار پیامبران الهی گاهی همسرانی زندگی می‌کردند که باعث آزار آنان بود و به اندیشه، عقیده، هدف و آرمانهای آنان خیانت می‌دادند. پیامبر اکرم (ص) بعد از خدیجه با زنان دیگری ازدواج کرد اما هیچ‌کدام نتوانستند جای خالی خدیجه (س) را در زندگی آن حضرت پر کنند.

در ارتباط با ام سلمه نیز به این مبحث پرداخته می‌شود که ام سلمه در بسیاری از جریانات سیاسی دخالت کرده و نظر داده است. زمانی که زمامداران به جعل حدیث پرداخته و با قانون ساختگی «نَحْنُ مَعَاشِرُ الْأَنْبِيَاءِ ذُنُورٌ» خواستند حق زهرا را از بین

ببرند، باهمت مردانه به میدان آمد. در همان محیط تنگ و تاریک و در آن شرایط خفقان که احدی از خشونت و ترس از قدرت و فشار خودکامگان، جرئت نداشت که بر آنان اعتراض کند، بدون این که ترسی به خود راه دهد، همواره به دفاع از اسلام پرداخته است؛ ضمن این که ام سلمه بانویی فاضله بود که بسیاری از محدثین به نقل حدیث از وی پرداخته‌اند. در ارتباط با عایشه نیز به این موضوع اشاره خواهد شد که عایشه نسبت به اهل بیت کینه شدیدی داشت. این کینه نسبت به امیرالمؤمنین علی (ع) بیش از یگران بود و همین امر نیز در پیوستن او به طلحه و زبیر مؤثر افتاد.

مخالفت عایشه با امیر مؤمنین مسبوق به سوابق قبلی است به طوری که در تاریخ و روایات به آن اشاره شده است. رسول الله ﷺ عمق توطئه‌ای را درک می‌کرد که جریان داشت و موارد مختلفی از دشمنی‌ها، نسبت به امیرالمؤمنین شاهد بوده است و امت خود را از فتنه‌ها بر حذر می‌داشت. حتی روزی به سوی خانه عایشه اشاره کرد و آنجا را جایگاه فتنه دانست. یک‌بار نیز رسول الله ﷺ به زنان خویش گفته بود که مبدا یکی از شما همو باشد که سوار بر شتر می‌شود و سگ‌های خویش بر وی پارس می‌کنند. برخی دیگر دلیل مخالفت را کینه شخصی می‌دانند که عایشه در ماجرای فدک از امیرالمؤمنین به دل گرفته بود؛ زیرا زمانی که پیامبر اکرم ﷺ (ع) درباره عایشه نظرخواهی کرد، وی در حالی که اتهام را نپذیرفت سخنی هم در سببش نگفت. از امیرالمؤمنین علی (ع) درباره انگیزه‌های کینه و دشمنی عایشه نسبت به او پرسیدند، فرمود: «اموری سبب کینه او بر من شده است و حال آنکه من در هیچ مورد گناهی نداشته‌ام، پیامبر اکرم ﷺ مرا بر پدر او برتری می‌داد.

پیامبر اکرم ﷺ هنگام عقد برادری مرا به برادری خود مخصوص کرد. پیامبر اکرم ﷺ مقرر کرد درهای خانه‌های همه اصحاب که به مسجد گشوده می‌شد، بسته شود مگر

در خانه من. روز جنگ خیبر، پیامبر اکرم ﷺ نخست رایت جنگ را به پدر او سپرد ولی او در این باره پایداری نکرد و گریخت. فردای آن روز رایت را به عمر بن خطاب داد و او هم پایداری نکرد و گریخت و پیامبر اکرم ﷺ را این کار را خوش نیامد و آشکارا و در حضور جمع فرمود: فردا رایت را به مردی خواهیم داد که خدا و پیامبرش را دوست می‌دارد و خدا و پیامبرش هم او را دوست می‌دارند و او حمله‌کننده است و گریزنده نیست و باز نخواهد گشت تا خداوند به دست او فتح و پیروزی نصیب کند؛ و رایت را به من عنایت کرد و من چندان پایداری و شکیبایی کردم تا خداوند به دست من آن را گشود. پیامبر اکرم ﷺ پدر او را برای ابلاغ سوره برائت گسیل داشت و به او دستور داد پیمان با دشمنان را افکند و او حرکت کرد، آنگاه خداوند به پیامبرش وحی کرد که او را برگرداند آیات را از او بگیرد و به من تسلیم کند. عایشه بر خدیجه دختر خویلد خشمگین بود و او را خوش نمی‌داشت. در این مبحث هم چنین به نقش عایشه در جنگ جمل و مشکلاتی که به لحاظ سیاسی، اجتماعی برای اسلام ایجاد شد نیز پرداخته خواهد شد.